

קווים לדמותו השירית

מאת יחיאל האפר

סופי ואת זהב השקיעה. זוהי מילודיה של עצבות עמוקה, הנפתחת אצל עריסתי התינוק ואינה מסתיימת עולמית — עצי בות שהיא מתוקה כחרוזה עצמה. אף היא עצבות של נוף ארץ ושל בהמות — של עולמרגש הפרוש על פני הכל ועדיין לא מצא לו ביטוי מוגמר שבהגיון ודעה. בעקמו את שורת ההיסטוריה, בצרפתו תקופות שונות יחדיו, יש אשר מאנגר, בלי משים, מסלק את ציפויי העתיקות מעל שיכבת סגנון. קדומה אילו לא היה אמן בעל-מידות, כי אז היה נשאר במ קום החשוף כתם מכוער, והיתה עקמי מות-השורה מתקבלת גרוטסקה ולא כמיניאטורה של צמצום אמנותי.

טלו, למשל, את „דינה בת יעקב יוצאת לראיון“. שם ציפויי העתיקות מחוק לגמרי. נקרעה וסולקה עטיפת דור קדום, וכמעט-כמעט שהגושא נהפך לגי רוטסקה, ואולם חשקיהאבה העז, המפי כה מכל השיר, עושה שלום בין שתי תקופות רחוקות, תחת אשר תהיה תי-קופה הקדומה ניגפת לפני החדשה.

לא המוח בלבד הוגה אצל מאנגר. הוגים אצלו הדם, העור, הערב, הרוח. הוא מבין להיגים וסודם ומגלה אותם — כמרגל. כבוגד. אך בעד זה הריגול וזו הבגידה, תחת אשר יעגשו אותו, זום משלמים לו ב„עוד“.

אנו מבינים למאנגר, משתתפים ברגי שותיו, מאמינים בשליחותו הפיוטית, ואתו יחד אנו חוזרים על המוטיב

ה י ל ג י היורד על ההוי האידי :

קבצן שביעי, אתה מחריש ונס,

והעננים מוסיפים כובד.

אנו מחכים. אמור : שמא כבר מאוחר —

מי יהיו השומעים ?

בעייתו האישית ומכיוון שבעיות ש גורלייחיד היו, ממילא נעשו בעיות של גורליהעולם.

מזמר מאנגר את העניות. אין לו עניין בעשירי, שטעמו הושחת מרוב שוי בע ובטחון. הקיסר פראנץיוסף מפסיד בהתערבות עם דוכיפת-הזהב. — „השיר ליהי-שלינגרים, נטע מאנגר, שר על דוכיפת-הזהב.“ העניות אצל איציק מאני גר לעולם אין היא עניות שלדחקות ושי

פלוח; הריהי עניות, שיש לה רצון ויכויר לת לקלוט. הקבצן הוא אליהו הנביא בסתר. „אליהו הנביא פודה את שמ-לת-הקטיפה של אמא מיד המלווה“. האם היא לא סתם אמא כיאם „מלכת ענייר תנו נטולת-הכתר“.

סימנה של עניות זו — שהיא כולה רצון לקלוט את כחול הרקיע האיני

בהישבר המסגרת הממלכתית אשר לנוסח היהודי-המקורי, פגום-החטאים אך חצוב לגדולת-עוד, קודם עלידי בת-בבל ההצופה ואחרי כן עלידי רומא הרשי עה, — באה המיניאטורה של העם, המש פחה היהודית הסגורה-ומסוגרת, הנושי את בקרבה ועל גבה את כל עוצם היהי דוח ושפעה במשך אלפי שנות-גלות. בתפילות תחת קרבנות, בשולחנות ערוך כים תחת מזבחות. בסמלים וזמירות וגדי רים וסייגים, בהיאבקות עם עצמה תחת היאבקה עם זרים — בכל אלו נתקיימה המיניאטורה של העם, האומה בועיר אנפין, המשפחה היהודית, ואגב קיומה, טיפחה עד היום הזה.

כאשר תם הסגנון המונומנטאלי של תקופת-התחיה האירופאית לגווע, עמד בנזונותו ציליני, ובמיניאטורה שלו, במי לאכתו הזעירה במרצע ומשוף, הנציח בזעיר-אנפין, ויכנו בצורה תמציתית ומגובשת, את כל עושרה של התקופה, אשר דווקא מתמת עשירותה היתה מוכי רחת לכלות ולעבור, ודוקא מתמת המור גומנטאליות שלה לא ימלה למצוא לה מקום בעולם.

המיניאטורה, על פי דוקיסיסגנון מיוי חדים, מותקנת מראש, כמו תיבת-נוח (זו המיניאטורה של עולם חי בתוך ים של כלייה), בשביל לאפשר לסגנון מסוי יים לבלות את זעמן של שואות היסטור דיות ותרבותיות.

כשנגזרה כלייה על הסגנון השופע והבוזוני של יהדות-פולין, הקדים ובא איציק מאנגר מרומניה אל פולין, ובמיי גיאטורות הכתובות שלו צד את הצליל והצבע, את החלום ואת המציאות, את החדווה ואת העצבות של היהודי הפולי גי, הקבצן העשירי, אשר זרק פניגים ופו על סביבותיו ורק לעתים רחוקות היה לו במה לספק את צרכי-השבת. מאותי בשנים של גוסס וישי, כבש וחתם איציק מאנגר בשורותיו הצרות למשמרת.

מי ישחרר את החתום ?

ואולם עכשיו אין לו לאיציק מאנגר נוחלים, אשר יתירו ויפתחו את מורשת-המיניאטורה, אשר נעל אותם כמו בקופי סתיקסמים. יודע הוא מראש, כי „הנדי הלבן“ לא ישוב ממיידאנק, כי „דוכיפת-הזהב“ פרתה-עפת לה לעד עם עשן המסרפות (מלשון : דודן ומסרפו).

ומפני שיצירת מאנגר גובעת ממקור העם, מפני שתפיסתו הפיוטית תרבותית היסטורית היא, מתהלך-לו המשורר בס חז שאינו חסרי-יסוד, שמא יפול מה שנהרב ונטהן עראבק מתוך שרשרת ההמשכיות, והמשורר ישאר בלהי-מובן לדורות-עתיד, והאמנות שלו תישאר סגורה ונעולה לצמיתות בצורה, שבה חתם אותה בידיו. בינתיים הוא מוסיף לשיר שיריו מפני אהיו, שולית-החייטים נטע מאנגר, בעוד „כתרה-הצער מרטט“ על ראשו הפיוטי.

עיקום פרשיות

כיצד ואיזה-דרך מגיע איציק מאנגר אל דקות אמנותית במיניאטורות שלו (אנו מסיחים כאן בשירי-תניך שלו). אין מאנגר מעקם את השורה הצירית; הוא מעקם בעיקר את השורה ההיסטורית. היתה מחבר שתיים או יותר תקו כות היסטוריות, אשר יש ומרחק-זמן עצום מפריש ביניהן. הוא מלביש ימ קשט תקופה אחת בנוסח של חברתה, ולא בנוסחן החיצוני בלבד, אלא גם בנוסחן הפנימי. מדרכו לערוב השקפית עולם שונות, גישות מוסריות ואסתטיות שונות, אופנים שונים בהערכת מאורעות ובהגבה עליהן. יפה הוא יודע להפעיל סרטי-כרטיס שונים ומשונים. אומך באלאדה הוא, ומפני שבכאלאדות-שקו העיקר הוא טוהר הגורם הציורי-אי הרעיוני, גם שם גלוי לפניו סוד המיניאי טורה — חפמה הצימצום, היאך משבי צים את רגשותיהם של דורות בחרון צר וקצר, והיאך מכסים את החרון ההוא בציפוי-עתיקות המכטיח לו אורך-ימים לעתיד.

כל הדמוני שבציורי מאנגר הוא פיי רוד וצירוף של יסודות ריאליסטיים. ואמן — אמן לשמור בקפדנות את חוקיה-הפזיקה של צבע או צליל, ונאמן מיכוררנו לשמור את דרכיה-הפסיכולוגיה של דור ותקופה, שאת רג שתיים ומחשבותיהם הוא ממזג על דרך משלו.

גריב ורא פזרן

מי שמונה את איציק מאנגר עם האימאזי גיסטים אינו אלא טועה. רחבות שבעושר הוא נדיבות שבחסד, שהוא שם ירחי-כסף בכיס-בנדו של עני, שם כתר-פזו בראשו של בחור ערוב. ועל שום מה באמה, לא יצמח מקבר-אמא התן בשביל יתוסה גלי מודה?

אין מאנגר פזרן ברעיונות. מתרחק הוא מרעיונות, שאינם קולי עים במישרים אל הלב, שאינם מותקנים לכתחילה למי שעורג ומתגעגע עליהם. עתים הוא מקדים שאלה כעין : „נחשו, מי עשה השיר ?“ והוא עונה : „שוליה-שליחיי טים עשה השיר ?“ כלומר, לא מלב משר רר יצאו המתנות הללו, כי אם מן הלב אשר הן מיועדות לרוח צמאונ.

התריגה האמנותית אל העורך, אל היותה, אל ה„עוד“, אצל מאנגר אין היא מילוכה אל גוזמה, אצל צבעים גדושים, בעצם אין לו אלא שלושה צבעים : כחול, זהב (פז), וגם — בפרק מאוחר שבי צירתו — כסף. הללו הם צבעים הנראים על כל צעד ושעל, המתנוצצים לעיניים מכל מקום, אף-על-פי-כן צבעים מופשי טים הם, שכל אחד מהם הוא כמעט ניי לום להשקפת-עולם.

היא יסוד החירות האמנותית : להתפי שט על מנח להתגלם, להינתק על מנת להתחבר; היכולת להסתובב על כנפי ריחיים, לעוף אחר דוכיפת הזהב, אך לא מתוך חוסר דאגה ואחריות, לא מתוך הפקרות ועצלות. מעוף כזה מרי תק אל עמל קשה על כל שורה וחי רוז; חירות זו פירושה שיעבור. לכאורה, מאוהב איציק מאנגר בנדוי דיהם של „זמרי ברוד“ ההפקריים. אך מי שיעלה בדעתו כך יהיה מתעלם מן העובדה, כי המשורר אומלל היה, אילו לא אחז בידו את הרסן המגביל את רצון הפורנות, המעכב את השיסה על מנת שיוכל הטט להשתוחח ולהרים אבן טרי בה המוצפנת עמוק באבקי-הדרכים.

מאזני-יחיד ומאזני-עולם

ידעתי, בכל אשר עריטה מתערטלת בעולם,

העמיד הקדוש-ברוך-הוא

מלאך עצוב על המשמר.

— (מאנגר: „עננים מעל גגי“).

על שום מה העצב ? על שום מה מלאך עצוב ? על שום מה תופס העצב מקום כלי-רב ביצירות מאנגר ?

על שום שכל משורר-אמת יושב על יד מאזניים, בהם נשקלים מעשים אגרי שימי-אישיים פעוטים, רגשות דקים הנני עצים בבשר-יחיד כמחטים, אך עדי מהרה הם משגשים אצל המשורר עדי היותם למעשים כול-יעולמיים, לרגשות מונומנטאליים שחם בעיות-חבל.

בהרהר דיר פאוסטוס בבציות-גורל, בחיים ובמוות, בנוער ובזיקנה, הירהר קודם כל על עצמו; היתה זו קודם כל